

Поліський краєвид, Житомирська область

Андрій Івченко
канд. геогр. наук,
ст. наук. співр.
Інституту географії
НАН України,
м. Київ

Полісся — в історичному і суто географічному розумінні поняття не тотожні. В природничому сенсі Поліський край майже повністю співпадає з лісовою природною зоною, розташованою на півночі країни. В історичному розумінні західна частина поліських просторів припадає на Волинь (Волинська, Рівненська, західна частина Житомирської та північні — Тернопільської і Хмельницької областей), про яку вже писалося у відповідній статті (№2, 2005, с. 55), а східна — на Сіверщину (Сумська і східна частина Чернігівської областей), про яку мова йтиметься у наступних числах журналу. В статті, що презентується, автор опікується лише центральною частиною Полісся, розташованою в західній частині Житомирської, центральних і північних районах Київської і більшій частині Чернігівської областей, загальною площею понад 43 тис. км². Таким чином, кордони частини Полісся, про яке йдеться у статті, на заході (Волинь) і сході (Сіверщина) обмежені історико-географічними утвореннями, на півночі — сучасним державним кордоном країни, а на півдні — природною зоною лісостепу.

Перші поселення у цій частині Полісся з'явилися в ранньому палеоліті (понад 50 тис. років тому). До початку нашої ери слов'янські поселення існували майже на всій території краю, де в VII—VIII ст. формуються східнослов'янські племена древлян і полян. З появою племінних об'єднань-князівств найбільш впливове утворилося у полян, яке згодом стало центром, навколо якого в IX—XII ст. сформувалася могутня слов'янська держава — Київська Русь. На теренах Полісся у цей період існували сотні поселень і досить швидко розвивалися економічні, торгівельні і культурні стосунки. Спустошлива татаро-монгольська навала в 1237—1240 роках на довгий час перервала їхній поступальний розвиток, значна частина міст Київської Русі припинили своє існування і від них залишилися лише літописні згадки. Згодом окремі ділянки цієї території по черзі входили до складу Литовського князівства (друга половина XIV—XV ст.), Московської держави (XVI ст.) і польсько-литовської Речі Посполитої (перша половина XVII ст.).

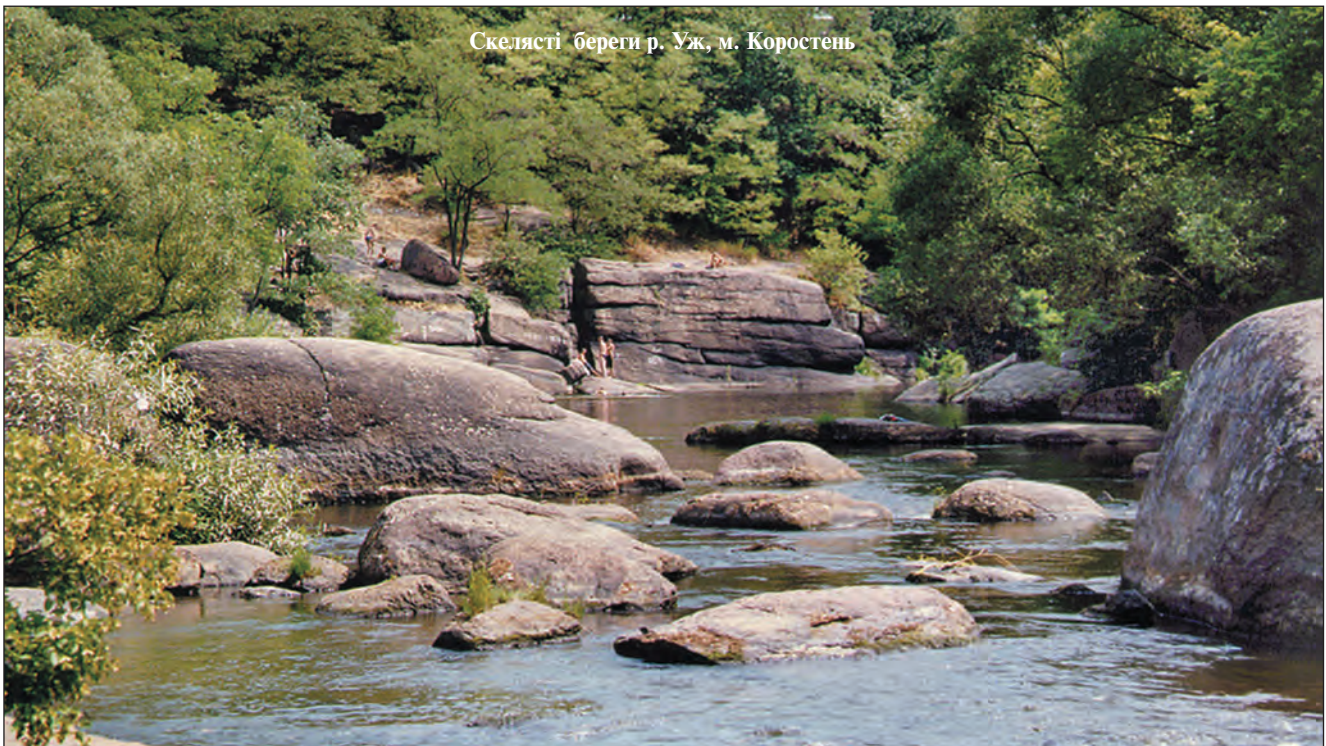
Разом з польськими феодалами, які додалися до литовських та місцевих, на Полісся прийшли представники католицької церкви. Спроби насадити католицизм або, у крайньому випадку, його варіант — уніатську церкву, відбувалися на тлі тяжких умов існування корінного населення і призводили до періодичного спалаху невдоволень, що виливалися в акти непокорі, бунти і повстання. Під час Визвольної війни українського народу в середині XVII ст. майже всі

ПОЛІССЯ

терени центральної частини Полісся контролювали повстанцями і з 1654 р. вони стають частиною гетьманської України, приєднаної до Московської держави. У результаті польсько-руської війни (1654—1667 рр.) Річ Посполита повертає собі контроль над правобережною частиною Полісся і тільки після другого поділу Польщі в 1793 р. воно було об'єднане у складі Росії. За новим адміністративно-територіальним устроєм, запровадженим наприкінці XVIII ст. ці терени увійшли до складу Київської і Малоросійської (з 1802 р. — Чернігівської) губерній Російської імперії.

Північна частина досліджуваної території, яку за аналогією адмінподілу можна називати Київським і Чернігівським Поліссям, розташована у межах хвилястої покритої сосново-березовими лісами і місцями заболоченої Поліської низовини, південно-західна — підвищеної Придніпровської височини, з

густою мережею відносно глибоко врізаних долин річок, балок та ярів, а лівобережна — у межах досить плоскої Придніпровської низовини. Абсолютні висоти цих теренів майже не перевищують 200 м. Головною річкою цього регіону є Дніпро, долину якого практично повністю зайнято Київським водосховищем. У Дніпро на теренах Київського і Чернігівського Полісся впадає низка великих припливів (річки Прип'ять, Десна, Тетерів, Ірпінь та ін.), долини яких вносять привабливу мальовничість у ландшафтну розмаїтість краю. Найтрагічнішою поліською ділянкою є терени, постраждалі внаслідок аварії на Чорнобильській атомній станції 1986 р. За іронією долі відокремлена і виведена з господарського використання 30-кілометрова зона за останні майже два десятиліття перетворилася завдяки своїй недоторканості у своєрідну заповідну.

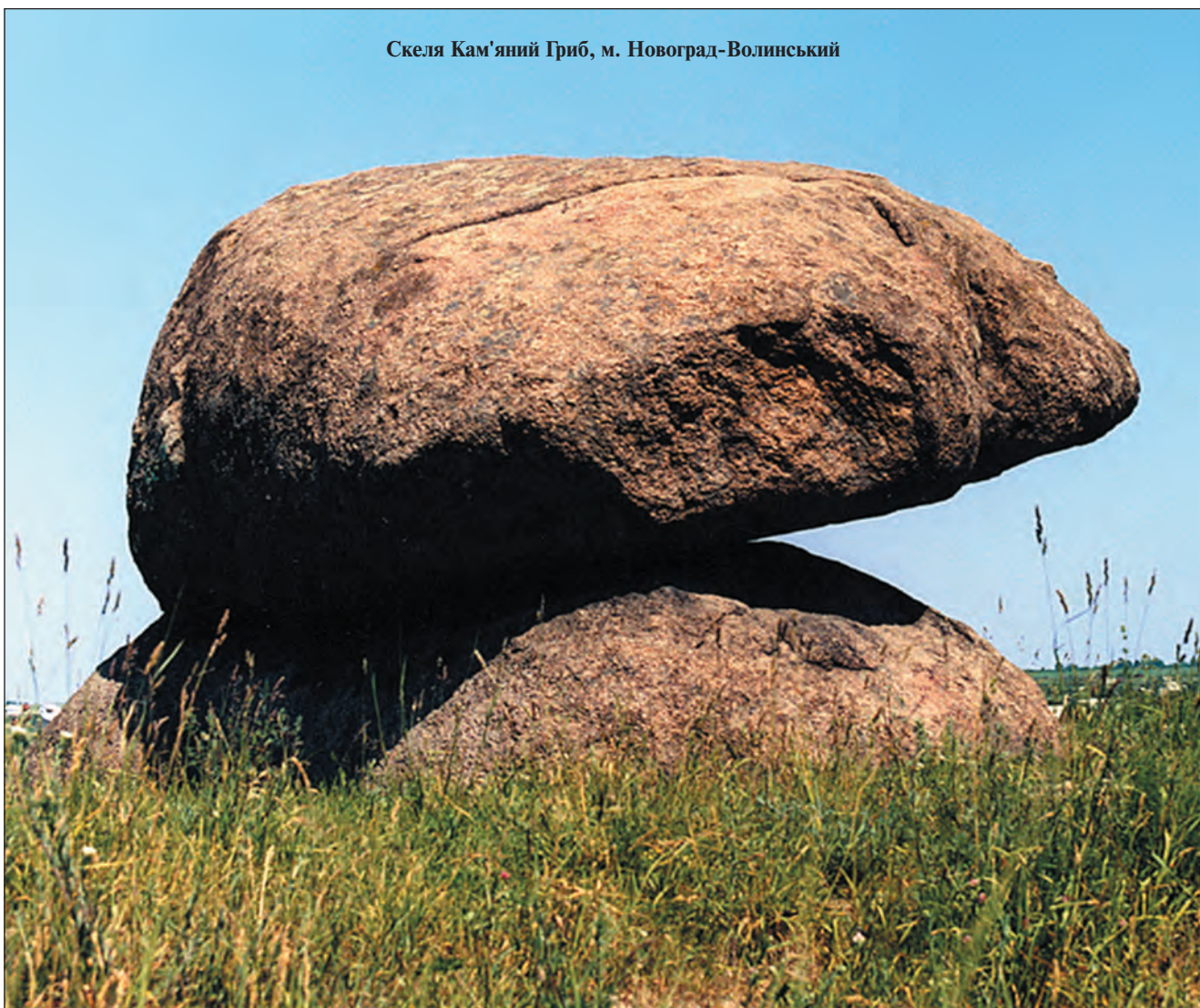

Скелясті береги р. Уж, м. Коростень

Долина зачарованої Десни, Чернігівська область

Скеля Кам'яний Гриб, м. Новоград-Волинський

Річка Тня

На Поліссі, звідки започаткувалася Київська Русь, незважаючи на значні руйнування часів Другої світової війни, збереглися поодинокі, на жаль іноді значно змінені, унікальні будівлі часів Київської Русі. Серед них виділяються Овруцька церква Святого Василя, побудована в XII ст. на високому березі Норині на замовлення князя Рюрика Ростиславовича і названа за його християнським ім'ям. До кінця XIX ст. вона була практично зруйнована, але в 1908—1909 рр. їй було повернуто первозданний вигляд. Збереглася Остерська божниця, названа на честь засновника (Володимиро-Суздальського князя **Юрія Долгорукого**) Юр'євою (або Старгородською). Вона представляє вцілілу вівтарну частину церкви, спорудженої в 1120—1152 рр., в якій збереглися автентичні фрески. Це єдина збережена культова пам'ятка, побудована не у відомих центрах Київської Русі, а в її провінції. Найстаріші слов'янські будівлі збереглися у Києві (Софіївський собор зведений в 1017—1037 рр.) та Чернігові. Після утворення в 1024 р. Чернігівського князівства у місті розпочате будівництво низки архітектурних споруд, що проіснували дотепер. На території Дитинця (Валу), що був центром міста, у першій половині XI ст. побудований один з найдавніших храмів Київської Русі — Спасо-Преображенський собор, що став усипальницею чернігівських князів. У тому ж столітті засновується Єлецький (1027—1076 рр.) і Троїцько-Іллінський (1069 р.) монастирі. Останній, започаткований Антонієм Печерським, крім наземних споруд має Антонієві печери довжиною понад 300 м з підземними церквами.

Крім православних релігійних споруд часів Київської Русі, що складають золотий фонд древньої

Долина р. Снов, смт Седнів, Чернігівщина

Водосховище на р. Тетерів, с. Тригир'я, Житомирська область

Заплава р. Сейм, смт Батурин, Чернігівщина

української архітектури, особливий інтерес представляють будівлі культового і цивільного призначення XVII—XVIII ст., виконані в стилі так званого українського бароко, що досить рідко зустрічаються в Україні. Архітектурна спадщина Полісся XVII—XIX ст. також представлена різноманітними зразками цивільного будівництва: палацами і маєтками із прекрасними парками, адміністративними будинками і пам'ятниками.

У Київсько-Чернігівському Поліссі не започатковано жодного природного заповідника або національного природного парку ■.

Поліськими шляхами

Граніти-рапаківи